

3. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. В. Юстицкий. – СПб. : Питер, 2000. – С. 656.
Eidemiller E. G. Psikhologiiia i psikhoterapiia semii [Family Psychology and Psychotherapy] / E. G. Eidemiller, V. V. Yustitskis. – SPb. : Piter, 2000. – 210 s.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник : у 2 кн. Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь, 2004. – 517 с.
Orban-Lembryk L. E. Sotsialna psikhologiiia [Social Psychology] : pidruchnyk : u 2 kn. Kn. 1: Sotsialna psikhologiiia i spilkuvannia / L. E. Orban-Lembryk. – K. : Lybid, 2004. – 517 s.
5. Фрейд З. Введение в психоанализ : лекции / З. Фрейд. – СПб. : Але-тейя, 1999. – 452 с.
Freid Z. Vvedeniie v psichoanaliz [Introduction to Psychoanalysis] : lektsii / Z. Freid. – SPb. : Ale-teya, 1999. – 452 s.
6. Шнейдер Л. Б. Семейная психология : учеб. пособие для вузов / Л. Б. Шнейдер. – 2-е изд. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2006. – 768 с.
Shneider L. B. Semeinaia psikhologiiia [Family Psychology] : ucheb. posobiie dlia vuzov / L. B. Shneider. – 2-ie izd. – M. : Akadem. proiekt ; Yekaterinburg : Delovaia kn., 2006. – 768 s.

УДК 159.923

О. Ю. Осадько

Received January 10, 2015;

Revised March 03, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ЛЮДИНИ В КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

У статті порушено проблему розвитку особистісних основ життєздатності людини в контексті ефективності психологічного консультування. Порівнюються дві моделі консультування: інформаційно-орієнтована й особистісно-орієнтована. Доказано, що для кожної із цих моделей характерний специфічний спосіб взаємодії між консультантом і клієнтом. Спираючися на теоретичний огляд наукових досліджень, автор доводить, що психологічними механізмами розвитку особистості є саме способи взаємодії консультанта з клієнтом. Психологічним механізмом, що активує саморозвиток особистості, виступає фасилі-

тація. Фасилітація забезпечується партнерськими взаєминами між учасниками спілкування. На матеріалі досліджень показано, що в інформаційно-орієнтованому консультуванні створюються не фасилітаційні, а експерт-клієнтські стосунки. Докладно розглянуто психологічні чинники негативного впливу експерт-клієнтських стосунків на становлення особистісних основ життєздатності людини. На основі проведеного дослідження автор приходить до висновку, що тенденція перетворювати психологічну допомогу на просвіту клієнтів, яка склалася останнім часом у вітчизняній практиці допомоги населенню, перешкоджає завданням розвитку життєздатності людини.

Ключові слова: життєздатність, модель міжсуб'єктної взаємодії, психологічне консультування, саморозвиток особистості, фасилітація, психологічна просвіта.

Osadko O. Yu. Psychological Mechanisms of Human Viability's Development in the Counseling Interaction. The problem of the foundations of a personality viability is revealed in this article. The author examines this problem in the context of the effectiveness of psychological counselling. The study compared two models of counselling: information-oriented and person-oriented. The author argues that each of these models is characterized by a specific way of interaction between counsellor and client. Based on the theoretical review, the author argues that just the process of interactions between counsellor and client acts the psychological mechanisms of personality's development. Facilitation plays the role of psychological mechanism of activating the personality's self-development. Facilitation provided partnership relationships between participants of communication. On a material of research, the author argues that in the information-oriented counselling relations between the participants of communication are being built according to the "expert client" rather than partnership. The article discusses in detail the psychological factors of the negative impact of "expert-client" relationship on the formation of personality's viability. On the basis of the research the author comes to the conclusion that current domestic tendency to convert psychological assistance into clients' education impedes the solution of problems of developing their viability.

Keywords: vitality/resilience, interpersonal interaction model, counselling, personality's self-development, facilitation, psychological education.

Осадько О. Ю. Психологические механизмы развития жизнеспособности человека в консультационном взаимодействии. В статье поднята проблема развития личностных основ жизнеспособности человека в контексте эффективности психологического консультирования. Сравниваются две модели консультирования: информационно-ориентированная и личностно-ориентированная. Доказано, что для каждой из этих моделей характерным является специфический способ взаимодействия между консультантом и клиентом. Опираясь на теоретический обзор научных исследований, автор доказывает, что психологическими механизмами развития личности являются именно способы взаимодействия консультанта с клиентом. Психологическим механизмом, активизирующим саморазвитие личности, является фасилитация. Фасилитация обес-

печивается партнёрскими взаимоотношениями между участниками общения. На материале исследований показано, что в информационно-ориентированном консультировании складываются не фасилитационные, а эксперт-клиентские взаимоотношения. Детально рассматриваются психологические факторы негативного влияния эксперт-клиентских взаимоотношений на становление личностных основ жизнеспособности человека. На основе проведенного исследования автор приходит к выводу, что возникшая в отечественной психологической практике тенденция превращать психологическую помощь в просвещение клиентов препятствует решению задач развития их жизнеспособности.

Ключевые слова: жизнеспособность, модель межличностного взаимодействия, психологическое консультирование, саморазвитие личности, фасилитация, психологическое просвещение.

Постановка наукової проблеми та її значення. Завдання розвитку життєздатності людини – одне з провідних і для теоретичної, і для прикладної психології особистості. Виявлення психологічних механізмів розвитку життєздатності людини в консультаційній взаємодії дасть змогу не лише доповнити наукову теорію становлення особистості, а й забезпечити дієвість психологічної практики, спрямованої на зміцнення біо-психо-соціального здоров'я людини.

Життєздатність людини (*viability*) визначається не тільки її генетичними задатками, не лише екологічними й соціальними умовами життя, а й умінням управляти цими ресурсами свого здоров'я (*resilience*) [1–4]. Розвиток особистісних основ життєздатності – це оптимізація функціонування особистості під час вибору людиною свого способу розв'язання. Ця особистісна основа життєздатності формується в процесі комунікації людини з олюдненим світом і може розвиватися засобами особистісно-розвивального спілкування.

Є дві технології психологічної допомоги людям в опануванні життєвих труднощів: це *спеціальна* психологічна допомога, спрямована на розвиток особистісної життєздатності (дебрифінг, психологічне консультивання, психотерапія тощо) і *перша* психологічна допомога (ППД), орієнтована на забезпечення людини ресурсами, потрібними для її виживання в катастрофічних життєвих ситуаціях. На відміну від особистісно-орієнтованої психологічної допомоги, засобом якої є спеціально організоване спілкування, *першу* психологічну допомогу постраждалим від травматичних подій надають засобами інформування та спрямовування.

ППД наближена до часу та місця катастрофи і її мета – не розвиток життєздатності людини, а надання їй ресурсів, потрібних для

виживання. Людина, яка перебуває в гострому стресі, потребує допомоги експерта, який знає, що їй зараз потрібно і як це отримати. Однак великого занепокоєння викликає тенденція перенесення фахівцями цієї експертної позиції в консультаційну взаємодію, що простежується у 80 % спеціалістів, із якими автор проводив супервізійну й навчально-методичні роботи (всього понад 200 осіб).

Одна з причин цієї проблеми – перетворення психологічного консультування на психологічну просвіту – полягає в тому, що іноземні спеціалісти, які проводять навчальні семінари з вітчизняними волонтерами, упевнені, що вони навчають просто небайдужих людей надавати *«першу психологічну допомогу»* постраждалим від тяжких кризових подій. Натомість слухачі, які здебільшого мають «сертифікати» або навіть дипломи з психологічної підготовки, налаштовані на надання *«спеціальної психологічної допомоги»*. Це непорозуміння призводить до того, що прийнята навіть на державному рівні модель психологічної допомоги учасникам АТО й переселенцям із зони бойових дій відтворює модель *«першої психологічної допомоги»*, у якій провідним методом виступає *«інформування»*. Якщо це інформація про соціальні ресурси задоволення потреб (у житлі, роботі, лікуванні), то це необхідна соціальна допомога населенню. Якщо це інформація про те, як *«правильно»* сприймати, інтерпретувати, оцінювати, розуміти дійсність, як ставити й досягати цілі, – то це *«психологічна просвіта»*.

Якими б досконалими методиками й техніками не проводили психологічну просвіту клієнтів, ніхто не відміняв базове положення психології особистості про те, що і засвоєння, і застосування знань визначається суб'єктивними ставленнями людини до дійсності (В. М. М'ясищев); а це ставлення – продукт трансформації особистістю власного досвіду взаємодії зі світом, а не результатом ознайомлення із чужим досвідом (О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, Б. Ф. Ломов, Дж. Келлі, А. Бек, В. О. Татенко, В. М. Кабрін, О. Г. Асмолов, К. Роджерс).

Мета статті – визначити психологічні механізми розвитку життєздатності людини в процесі консультаційної взаємодії. **Об'єктом дослідження** виступають можливості активізації саморозвитку особистості засобами спілкування; **предмет** – специфіка впливу на розвиток життєздатності особистості психологічного консультування, здійснюваного в експертній і у фасилітаційній моделі взаємодії.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретичним підґрунтям дослідження є такі положення наукової психології:

- психологічним складником життєздатності людини є її особистісна здатність управляти ресурсами свого біо-психо-соціального здоров'я соціально прийнятними засобами [2–4];
- особистісно-смілова регуляція взаємодії людини зі світом становить собою процес конструювання суб'єктом комунікації цілісних особистісних смислів із неоднозначних змістових ставлень до окремих аспектів ситуації, що в ній актуалізуються (В. М. М'ясищев, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, Л. С. Виготський, О. Г. Асмолов, Б. С. Братусь, Т. М. Титаренко);
- суб'єктивні ставлення людини до дійсності – «латентні потенціали її реакцій, переживань і дій у зв'язку з певними предметами та явищами дійсності» (В. М. М'ясищев). Вони формуються в процесі взаємодії особи з олюдненим світом й опосередковують подальший перебіг цієї взаємодії (Л. С. Виготський, Б. С. Братусь, Ф. Ю. Василюк). Ці ставлення визначають не тільки реалізацію людиною певних знань і вмінь, а й сам процес надбання досвіду (В. М. М'ясищев, Дж. Келли, Р. Мей, А. У. Хараш);
- суспільний та індивідуальний життєвий досвід, трансформований у ставлення людини до дійсності, працює як фільтр, через який вона просіює реальність, щоб не загубитись у розмаїтті варіантів її розуміння (Л. С. Виготський). Ця система змістових ставлень особистості виконує функцію її стабілізації, створює захист створеної концепції «Себе-у-Світі» від «руйнівального впливу» чужих утручань. Якщо певна інформація не вписується в наявні структури особистісних ставлень, її просто «не сприймає» людина або не використовує для розв'язання життєвих завдань (Р. Мей, Ф. Перлз, К. Роджерс);
- способом існування психічного є не гомеостаз, а гомеорез – спрямованість розвитку системи на досягнення рівноваги в русі¹. Способом існування всіх психологічних систем є їх динамічна самоорганізація – самостворення, саморегуляція, саморозвиток (В. Є. Клочко, М. Д. Левітов). Самоорганізація особистості відбувається в кожній *комунікативній ситуації* (КС), у

¹ Гомеорез – це оптимальний спосіб саморозвитку складноорганізованих живих систем, який, на відміну від гомеостазу – прагнення до «зняття напруження», відновлення «рівноваги у стані спокою» й від гетеростазу – «прагнення до порушення рівноваги, гонитви за напруженням» (В. Є. Клочко, О. О. Рильська).

якій вона здійснює вибори через самовизначення: що сприймати, як розуміти, як діяти [5–8]. Ті невизначеності й суперечності, які актуалізуються в процесі створення суб'єктом комунікації смислової основи свого вибору, – *руховий механізм саморозвитку особистості* (Д. Макклеланд, С. Мадді). Це означає, що для завдань активізації розвитку особистості адекватним засобом буде не інформування (від якого захищені її ментальні структури), а створення комунікативних ситуацій, у яких забезпечуються сприятливі умови для освоєння суб'єктом взаємодії розвивального ресурсу виявлених ним смислових суперечностей (В. М. Кабрін, К. Роджерс);

- комунікативними умовами, які сприяють гомеорезу (стабілізованій динаміці становлення) особистості є фасилітаційні стосунки у взаємодії. Якщо мета психологічної допомоги – зміцнення особистісних основ життєздатності людини, то дієвість такої допомоги визначається не тим, скільки правильних сентенцій було озвучено в процесі взаємодії, а тим, наскільки ця взаємодія сприяла самореалізації та саморозвитку особистості. Базові принципи створення такого комунікативного простору (прийняття, емпатія, конгруентність) – засоби фасилітації (сприяння) тому, щоб учасники взаємодії наважились повніше реалізувати й розвивати свій психологічний потенціал у процесі розв'язання смислотворчих задач (К. Роджерс);
- у фасилітаційних стосунках людина отримує власний досвід здійснення життєвих виборів на основі особистісної самодетермінації (С. Мадді, Д. О. Леонтьєв). Здійснення таких виборів визначає не тільки більшу задоволеність прийнятими рішеннями, а й активізує становлення особистісних основ життєздатності людини. Саме набуття такого практичного досвіду більш повноцінної комунікації зі смисловими суперечностями створює підґрунтя для подальшого перегляду й модернізації особистістю своїх уявлень про дійсність та своїх способів жити у світі [8; 9].

Підсумовуючи викладені теоретичні положення, на яких ґрунтується сучасна психологія особистості й науково обґрунтована практика психологічного супроводу її становлення, можна констатувати: дієвість психологічної допомоги особистості залежить від того, який комунікативний досвід вичерпує людина з процесу безпосередньої

взаємодії з тим, хто допомагає (зі спільної діяльності, спілкування, співбуття з іншими). Та взаємодія, що розвиває особистісні основи життєздатності людини, має створювати такі комунікативні ситуації, у яких особистісний потенціал смислоутворення (конструювання смислової основи здійснення вибору) максимально реалізується.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Виходячи з результатів теоретичного вивчення проблеми, можна стверджувати, що на розвиток особистісних основ життєздатності людини впливають не висловлені консультантом думки, а реалізовані ним способи взаємодії. Нижче здійснено порівняльний аналіз основних психологічних закономірностей, якими фундується різноспрямований вплив на саморозвиток особистості способів взаємодії між консультантом і клієнтом у фасилітаційній та в «просвітницькій» моделі консультування. Якщо консультант ставить собі за мету збільшити інформованість клієнта, то він, природно, відмовляється від комунікативної моделі фасилітаційних взаємин на користь тих можливостей просувати знання, які містяться в моделі «експерт–клієнт». Специфіку цієї моделі взаємодії порівняно з фасилітаційною можна визначити за кількома параметрами:

1. Якщо в просвітній взаємодії консультант посідає роль експерта й бере на себе роботу розуміння проблеми та прийняття «правильних» рішень, то в «фасилітаційній» моделі консультант допомагає комунікативному партнерові максимально реалізовувати (і, відповідно, розвивати) свою здатність розуміти проблеми та приймати рішення.

2. Зміст допомоги, яку надає консультант-експерт, полягає в озброєнні клієнта знаннями про витоки й способи розв'язання його життєвих проблем. Допомога консультанта-фасилітатора полягає у створенні таких умов взаємодії (стосунків), у яких клієнт може розкривати свій психологічний потенціал: максимально «вкладатися» в процес комунікації (поглиблювати контакт із тими аспектами свого досвіду, які підштовхують до несумісних виборів) і конструювати несуперечливі смислові основи свого особистісного вибору (освоювати суперечності).

3. Стратегією надання допомоги особистості в експертній моделі спілкування є переконування клієнта в правильності погляду консультанта. Техніками спрямовування клієнта до обраного консультантом способу розуміти й розв'язувати проблему є такі маніпулятивні

впливи: «бомбардування знаннями», «критичні обстріли», «кредитування похвалою», «обволікання турботою», «обіцянки блаженства», «вибудовування коридорів» (у тебе два варіанти вибору: або – або) та ін. Стратегія надання допомоги у фасилітаційній моделі спілкування – це звільнення особистості від тих самообмежень, які заважають їй повноцінно реалізовувати й розвивати свій саногенний потенціал. Техніками фасилітації саморозвитку особистості є реалізація у взаємодії прийняття, емпатії й конгруентності. Включення людини до спільної діяльності (спілкування), яке відбувається на фасилітаційних засадах, дає змогу їй не просто почути про ефективніші способи обходження зі своїм психологічним потенціалом, а вичерпати їх зі свого безпосереднього досвіду.

Як видно з наведеного вище стислого огляду, між двома моделями консультивання – просвітницькою й фасилітаційною – є принципові розбіжності в способах взаємодії між консультантом та клієнтом: у розподілі рольових позицій, у змісті допомоги й засобах її надання. Список цих розбіжностей можна продовжувати, але це не входить у завдання цього дослідження. Його *новизна* – висвітлення тих психологічних механізмів, які визначають різноспрямований вплив цих моделей консультивання на розвиток особистісних основ життєздатності людини. Ідеться про відповідь на запитання: як взаємодія з консультантом-фасилітатором сприяє розвитку життєздатності клієнта, а взаємодія з консультантом-експертом – ні (йдеться про консультанта з психологічних проблем, а не з медичних, юридичних чи технічних)?

Як відомо, розвиток особистості відбувається в процесі її функціонування, повноцінність якого залежить не тільки від її смисло-творчого потенціалу, а й від специфіки тієї комунікативної ситуації, у якій вона конструює свої особистісні смисли. Якщо один з учасників взаємодії бере на себе роботу з розв'язання проблеми й відповідальність за вибір «правильного» рішення, то інші учасники беруть на себе «компліментарні» рольові позиції. Незалежно від того, буде людина погоджуватись з «експертом» чи опротестовувати його погляд, сама взаємодія в стосунках «експерт–клієнт» блокує самореалізацію особистості як суб'єкта вибору свого способу жити й не веде до розвитку життєздатності людини.

Навіть якщо клієнтові вдасться вдало втілити якесь із «правильних» рішень експерта в життя, то відстроченим результатом такого

«успіху» стає, зазвичай, страх відповідальності, почуття некомпетентності, формування залежності, якщо людина повірить у те, що чужі життєві рішення можуть бути кращими, ніж її власні. Але втілити чуже рішення в життя – це вкрай складне завдання, оскільки в процесі «втілення» виникає безліч проблем, які вимагають самостійних виборів, що їх доводиться робити вже без «поводиря». Тому коли люди втілюють у практику чужі, «найліпші» рішення, результати зазвичай виявляються ще гірше, ніж від впровадження своїх (навіть помилкових).

І головне, що на досвіді цих помилок людина не може нарощувати свою життєздатність: вона не розуміє, чому не досягає бажаного, і що можна зробити інакше. Натомість перевагою самостійно прийнятих рішень є те, що їх автор може вчитися на своїх помилках і вдосконалювати смислові підстави своїх виборів. Цей процес самовдосконалення особистості як автора своєї моделі дійсності й своїх життєвих виборів блокується в ситуації взаємодії з експертом. Фасилітатор, навпаки, спрямовує свою участь у спільній діяльності на те, щоб партнер не обмежував використання наявних у нього психологічних ресурсів, щоб повноцінно реалізував свої можливості вибору.

Предметом для спільного дослідження в такій моделі допомоги стають ті смислові протиріччя, для уникання яких суб'єкт комунікації обмежує свої можливості сприймати, розуміти й перетворювати КС (обмежує контакт із дійсністю). Консультант допомагає клієнтові не тільки наважитись усвідомлювати¹ ці суперечності, а й розв'язувати їх через «освоєння». Досвід освоєння виявлених смислових суперечностей, що вичерпує клієнт із взаємодії з консультантом, трансформується в здатність особистості до саморозвитку – в зміцнення особистісних ресурсів життєздатності.

Розвиток особистісних основ життєздатності людини визначається не обсягом озвученої при ній інформації і навіть не кількістю подій, що відбуваються навколо неї, а тим, як вона навчається конструювати

¹ Об'єктом уваги у фасилітаційному консультуванні можуть стати лише ті смислові суперечності, які виявляє сам суб'єкт вибору, а не консультант. Саме здатність особистості виявити суперечності означає її здатність усвідомити й освоїти їх. Виявлені особистістю суперечності можуть і усвідомлюватися, і витіснятися зі свідомості. Поведінковим проявом того, що суб'єкт комунікації уникає виявлених суперечностей, стає переривання ним контакту з тими аспектами досвіду, що містять «загрозу» конфлікту.

на основі цього досвіду смислові основи свого вибору. Якщо змістом допомоги стає інформування клієнта про правильні способи розуміння й розв'язання життєвих проблем, то мішенню впливу виступають глибоко вкорінені ставлення людини до дійсності (потреби, інтереси, мотиви, цінності, уявлення про себе і світ). Жодні переконування не можуть змінити ці ставлення, оскільки будь-яка інформація, яка не вписується в суб'єктивну картину світу, відкидається або перекручується до своєї протилежності саме цією системою фільтрів.

Щоденні докази недовіри такої розмовної допомоги особистості отримують батьки, вихователі, педагоги, друзі й навіть психологічно-консультанти, які щиро прагнуть посилити життєздатність людини через бесіди про людські цінності, про самоприйняття, про відповідальність за своє життя, про повагу до іншої думки тощо, але змінюють лише словниковий запас слухачів. І хоча ці доброзичливці самі підтверджують безрезультатність своїх зусиль, вони все одно не відмовляються від ідеї добитися бажаних результатів способом переконання. Отже, не тільки слова, а навіть і власний негативний досвід не допомагає особистості змінити свої вкорінені ставлення до дійсності. Тобто проблема тиражування тих виборів, які породжують біо-психо-соціальне неблагополуччя людини, які не задовольняють її саму, пов'язана не з відсутністю в неї джерел інформування, а із самообмеженнями у сприйнятті й використанні цієї інформації.

Змістом психологічної допомоги особистості у фасилітаційній моделі консультування є звільнення її від тих самообмежень, якими вона урізає використання свого потенціалу (знань, умінь, ставлень) у процесі конструювання смислової основи своїх виборів. Ці вибори особистість здійснює в будь-якій КС, й інші суб'єкти взаємодії самою своєю присутністю завжди впливають на перебіг особистісної смислотворчості. Однак вплив інших учасників може і сприяти самореалізації та саморозвитку особистості в процесі здійснення виборів, і навпаки, провокувати її самообмеження. Цей вплив залежить не стільки від ідей, які висловлюють комунікативні партнери, скільки від того, як будуються їхні стосунки: як вони взаємодіють один з одним, коли їхні позиції й думки не збігаються. Саме ці способи взаємодії (а не найкращі презентації чужих цінностей), – є тим безпосереднім досвідом, у якому відбувається саморозвиток особистості, саме з нього вона вичерпує можливості узгоджувати власні суперечливі «Я-позиції» й удосконалювати свою систему ставлень до дійсності.

У фасилітаційній моделі консультування взаємодія становить собою співробітництво рівноправних партнерів – співавторів. Воно спрямоване на освоєння тих розбіжностей, які виявляються між думками учасників, на поглиблення розуміння суті кожного погляду та створення спільного рішення через досягнення консенсусу (взаємної, некомпромісної задоволеності вибором). Реалізація прийняття, емпатії й конгруентності як цілей і цінностей співбуття з неподібністю інших поглядів на дійсність, уможлиблює більш повноцінну реалізацію особистості в розв'язанні і внутрішніх, і зовнішніх суперечностей, що актуалізуються в процесі створення смислової основи її виборів. Досвід того, що замість звичного уникання суперечностей через урізання своїх можливостей сприймати, розуміти й діяти, можна їх досліджувати та освоювати – створює базовий ресурс розвитку особистісних основ життєздатності людини

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновки:

1. Інформування – комунікативний механізм допомоги людині в моделі «експертного» спілкування, коли відповідальність за дії клієнта бере на себе консультант. Інформування активізує психологічні механізми стабілізації особистості, якщо не вписується в напрацьовані нею концепції себе та світу.

2. Фасилітація – комунікативний механізм допомоги людині в моделі «особистісно-орієнтованого» консультування, мета якого – розвиток особистісних основ життєздатності людини. Фасилітація активізує психологічні механізми саморозвитку особистості, оскільки сприяє максимальній реалізації – розвитку її психологічного потенціалу в процесі конструювання смислової основи своїх життєвих виборів.

3. Якщо консультант обирає інформування як провідний спосіб психологічної допомоги особистості, то взаємодія будується в моделі «експерт–клієнт», що унеможлиблює створення фасилітаційних стосунків й активізацію рушійних психологічних механізмів саморозвитку особистості.

Перспектива подальших досліджень проблеми дієвості психологічної практики в Україні полягає в розробленні шляхів запобігання перетворенню «психологічної допомоги» на «психологічну просвіту» клієнтів. Така просвіта, змістом якої є змінення особистісних переконань, по-перше, не дієва (оскільки людина не присвоює інформацію,

що суперечить її системі суб'єктивних ставень до дійсності); по-друге, шкідлива, оскільки в просвітній взаємодії створюються «експерт-клієнтські» стосунки, які блокують самореалізацію й саморозвиток особистості.

Література

1. Первая психологическая помощь : руководство для работников на местах // Всемирная организация здравоохранения War Trauma Foundation и World Vision International. – Женева : ВОЗ, 2014.
Pervaya psihologicheskaya pomoshch : rukovodstvo dlya rabotnikov na mestah [Psychological first aid. Guide for field workers] // Vsemirnaya organizatsiya zdravoohraneniya War Trauma Foundation i World Vision International. – Zheneva : VOZ, 2014.
2. Рыльская Е. А. Психология жизнеспособности человека / Е. А. Рыльская. – Челябинск : ЧГПУ, 2009. – 361 с.
Rylskaya E. A. Psikhologiya zhiznesposobnosti cheloveka [Psychology of human viability] / E. A. Rylskaya. – Chelyabinsk : ChGPU, 2009. – 361 s.
3. Handbook for working with children and youth. Pathways to resilience across cultures and contexts / M. Ungar (ed.) // Thousands Oaks-L. – New Delhi : Sade Publications, Inc. 2005.
4. Осадько О. Ю. Саногенний потенціал особистості як психологічна основа біо-психо-соціального здоров'я людини / О. Ю. Осадько // Особистість у сучасному світі : Третій всеукр. наук. конгрес з міжнар. участю. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – С. 64–68.
Osadko O. Yu. Sanogennyu potencial osobystosti yak osnova bio-psikho-social-nogo zdoroviya lyudyny [Personality's sanogenic potential as the basis of human's bio-psycho-social health] / O. Yu. Osadko // Osobystist u suchasnomu sviti. – K. : DP. "Informacionno-analitichne agenstvo", 2014. – S. 64–69.
5. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов ; под ред. Ю. М. Забродина, Е. В. Шороховой. – М. : Наука, 1984. – 465 с.
Lomov B. F. Metodologicheskiye i teoreticheskiye problemy psikhologii [Methodological and theoretical problems of psychology] / B. F. Lomov ; Yu. M. Zabrodin, E. V. Shorohova (eds.). – M. : Nauka, 1984. – 465 s.
6. Барабанщиков В. А. Коммуникативный подход к исследованию когнитивных процессов / В. А. Барабанщиков // Психологические и психоаналитические исследования / под ред. А. Н. Лебедева. – М. : Ин-т психоанализа ; изд. Воробьев А. В., 2009. – С. 8–21.
Varabanshchikov V. A. Kommunikativnyi podhod k issledovaniuu kognitivnykh processov [Communicative approach to the study of cognitive processes] / V. A. Varabanshchikov // Psikhologicheskiye i psikhoanaliticheskiye issledovaniia / A. N. Lebedeva (eds.). – M. : In-t psikhoanaliza, izd. Vorobiev A. V., 2009. – S. 8–21.
7. Ушаков Д. В. Системность в психологии интеллекта – теория, подход, методология / Д. В. Ушаков // Идея системности в современной психологии / под ред. В. А. Барабанщикова. – М. : Ин-т психологии РАН, 2005. – С. 236–261.

Ushakov D. V. Sistemnost v psikhologii intellekta – teoriya, podhod, metodologiya [Consistency in the psychology of intellect: theory, approach, methodology] / D. V. Ushakov // Ideya sistemnosti v sovremennoy psikhologii / V. A. Varaban-shikov (ed.). – M. : In-t psikhologii RAN, 2005. – S. 236–261.

8. Транскомуникация: преобразование жизненных миров человека / В. И. Кабрин, Е. А. Рыльская, В. Н. Петрова, В. В. Мацута ; под ред. В. И. Кабрина. – Томск : ТГУ, 2011. – 400 с.

Transkommunikatsiya: preobrazovaniye zhiznennykh mirov cheloveka [Trans-communication: transforming of human life-worlds] / V. I. Kabrin, E. A. Rylskaya, V. N. Petrova, V. V. Macuta, Ya. B. Chastokolenko, E. I. Mesheryakova ; V. I. Kabrin (ed.). – Tomsk : TGU, 2011. – 400 s.

9. Титаренко Т. М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соціал. та політ. психології. – К. : Міленіум, 2014. – 206 с.

Tytarenko T. M. Psykhologichni praktyky konstruiuvannya zhyttia v umovakh postmodernoї socialnosti [Psychological practices of life constructing in conditions of postmodern sociality] : monohrafiia / T. M. Tytarenko, O. M. Kochubeynyk, K. O. Cheremnykh ; Nac. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t social. ta polit. psykhologii. – K. : Milenium, 2014. – 206 s.

УДК159.923.2

І. Р. Петровська

Received January 10, 2015;

Revised March 03, 2016;

Accepted April 26, 2016.

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

Аналіз сучасних теоретичних концепцій громадянської ідентичності виявив еkleктичність розуміння поняття *громадянська ідентичність*, недостатню обґрунтованість його розуміння як самостійної категорії, поза прив'язкою до категорій громадянськості або національної ідентичності та свідомості, що неминуче зумовлює редукаціонізм у її вивченні (або педагогічного, або політологічного, соціально-історичного характеру). Несистемність розуміння співвідношень між різноманітними соціальними й політичними ідентичностями особистості, взаємосуперечливі погляди і щодо змісту домінуючих та підпорядкованих шаблів ієрархії відповідних ідентичностей, і щодо їх структури зумовлює строкатість, фрагментарність наукових уявлень про ідентичності загалом і про